

تورک یوردی

تورک ادب و ادبیات مرکزی هیئت طرفندره نشر اولنور.

جلد ۲

تموز ۱۳۴۱

نومرو ۱۰

تورک معمارینک سائقاری

ملتک آثار معماریه سنده کوربان تنوع واختلافک باشلیجه اوچ سببی وارددر: بری، او ملتله برابر دوغوب برابر یاشایان وتکامل ایدن ملی ذوق بدیی؛ دیگرى مجاور اقوام ایله یاشیلان محاربیلر ویا آلیش ویریش ویاخود بیوک هجرتلر طولایسیله کیرهن صنعتلرک تأثیرى آلتنده ملی ذوق بدیعینک دوچار اولدینی تحولات، اوچنجیسی ده ملتک سیاسی، اداری، دینی واجتماعی احتیاجلرینک کوستردیکی لزومدر. ایکی اولکی عامللر بنانک کوزه لاکنه وکوستریشنه یعنی اشکال بدیعه سینه عائددر. اوچنجیسی ایسه بنانک تشکلات بدنیه سینه متعلقدر. هر ملتک آثار معماریه سی او ملتک احتیاجاتنه کوره بر «پروگرام» تابع بولونور. ممالک خاردهده یایله جق بنالرک پروگرامیله صوغوق ویا غمورلی بر مملکتده کی معمارینک پروگرامی بر برینه بکزه یه مز. کذا بودیلرک اعتقاداتنه توافقی ایدمچک بر معبدک بنیه و تقسیماتی اسلامیتک ایستدیکى شکلدن بسوتون باشقاددر. ایستهمیانینک اشکال بنیویه و تقسیمات داخلیه سنی وجوده کتیرهن بوسائقار، معمارى تدقیقاتنده ایملک آرانیه جق شیلردر. تورک معماریه سی بری قبل الاسلام، ایکنجیسی سلجوق، اوچنجیسی تورکیه معماریه سی اولمق اوزره اوچ دوره آریلور. بودورلرک هر برنده کی سوائق معماریه مختلف اولدینی کبی عین دورک سوائق معماریه سی ده زمان ایله دکیشه بیلور. مثلاً تورکیه معماریه سناک صوک سنه لرده کی سوائق کاملاً تبدل ایتشددر. بوندن

بر عصر اولکی تشکیلات اجتماعیەنک بو کون غائب اولمی ویرینه باشقه
یره نیلیرک وداها مترقی اصوللرک قائم اولمی معماریمیزی ده اوزمانک سوانقندن
آزاده قیلشدیر .

بو کون هر اوه بوریلرله سوکلیمی و قیلهر مرحله یه یاییلمی لازم اولان چشمه لری
برطرف ایتدیکی کبی تسخین اصولنک تبدیلی ده اسکی حماملرک انشاسنی معاصر
براقشدیر .

بوراده تحلیل ایتنک ایسته دیکنز سوانق معماریه ایسه تورک معماریننک
اوجنچی دورینه یعنی عثمانلی سلطنتندن بو کونه قادار اولان تورکیه معماریه سی
دورینه عائد سوانقدیر . بودورده کی مبانی ایچنده تورکلرک اک زیاده اهمیت ویردکلری
بنالرک جامعلر اولدیغنی کوریه یورز . بوکا سبب اوله رق تورکلرک اسلام قوملرایچنده
اک دیندار اولمالرینی بوله بیلیورز .

اسلامیتی قبولدن آز برمدت صکره اسلامک حامیه سی وضعیتی آلان تورکلر
اونک اک صادق برخادمی اولشاردی .

تورکلرده بویوکه اطاعت و حرمت ، جبلی برسجیه در . بناء علیه بویوکلکنی
قبول ایتدیکی دینه اودرجه ده مطیع و حرمتکار اولدی که عصرلرجه اونی مدافعه
ایده رک پیراندی واونک عصرلرجه مفکوره سی دین اولدی .

اسلامیت یاننده ملیتنی اونوتان تورک ، مبانی دینه یاننده مسکنی خاطرینه
بیله کتیرمه دی .

کریجندن باراقلرده اوطوردی ، فقط یونتمه طاشدن سایه طوقونان مناره لر
انشا ایتدی .

مدرسه لر ، عمارتلر ، سبیللر ، شادروانلر حتی حماملر کبی مبانی اجتماعی
بیله اونک نظرنده دینی مفکوره نک ایجاباتندن یدی . اوه ذاتاً اجتماعیاتی دیندن
آیرمیوردی . دین اسلامک بت پرست اقوام قدیمه ده اولدیغنی کبی یالکیز عبادت
دکل عین زمانده دیبا ایشلرینی و انسانلرک یر یوزنده کی سعادتنی تامین ایدمن اجتماعی
و اداری برقانون اوله رق تلقی ایدیلمی دینی و اجتماعی ساقلرک بر نقطه ده برشمه سی
موجب اولوبوردی .

اوقومق و علم تحصيل ايتك دىنى بىر وظيفه ايدى . اورادن مكتب و مدرسه لرك
انشاسى لزومى طوعغدى . فقرانى اطعام ايتك دىنك ايجاباتىندى ؛ اورادن ده
عمارىلر ، سبيللر ، چشمه لر و طولايىسييله صوبى بندلىرى وجوده كادى .
عبادت ايدى بيلمك ايجون هر زمان ابدست المق و هر زمان پاك و طاهر بولونمق لازمدى .
مناسبات جنسيه دن صكره اركك و قادىنك غسل ايتمى لزومى حامللىرى ميدانه كتىردى .
مزار و تربله لره كلنجه : بوراده توركارك ايجابات دىنييه تماميله اويىمىدقلىرى
كورىيورز . دين اسلام قبرىلره اهميت و بىر يله مسنى و اونلره عبادت ايدى يله مسنى احمد
ايدى . حتى « مزارلرك اك خير ليسى مندرس اولانىدر » دى يه برده حديث شريف
موجوددر . بويله اولدىنى حالده تورك معماريسنده بعض مكلف تربله لر و قبرىلر
كورىيلور . واقعا توركلربو خصوصده بالطبع نه مصرىلر و حتى نه ايرانىلر قادار مزار
و تربله لره اهميت و بىر مه مشلرسده يته اعظمك قبرىلى جىلى اولان بويوك حرمت
حسن تاثيريله مكلف ياقمىدن واز كچه مه مشلردر .

بوراده كى سائقك دىنى اولمىسندن زياده تذكارى و عنعنوى اولدىغى دوشونملى تر .
نته كيم غايت اهميت و بىر يله رك محتمم يايىلان پادشاه مزارلرى ياننده غايت متواضع
و بسيط مرقدلر و تربا جكلر كورىيلور كه بوراده ياتان ذاتلرك قيمت معنويه لرى
او مكلف و چىنبىلى قبرىلر آلتنده صيرمه لى پوشيده لره مستور پادشاهلرك قيمت
سياسيه لرندن چوق بويوكدر . بواعتبار ايله بزده مزار و تربله لرى پك دىنى مبانيدن
عد ايتمه مك لازمكلورسده كرك تورك معماريسنك مكلف اتموزچلىرى كوسترمك
و كركسه مزار طاشلارنده كى نقشلر و تزئينات اعتباريله تخت تاريخمىزى تشكيل
ايله سى نقطه نظرندن بو آثارى جامع لر دن صكره ايكنجه شعبة معماريه منصراسنه
قويمق ايجاب ايدىيور .

سوائق دىنيه نك تاثيرى آلتنده يايىلان مبانيدن آيرىلنجه سائر تورك آثار
معماريه سنى ضعيف بولويورز . دنيايه فانى بر كچيد و بر امتحان ساحه سى نظرييله
باقان تورك كندى اوطوره جنى مسكنه هيچ اهميت و بىر مه مشدر . حتى اك بويوك
قوناقلرى بايدىران اسكى وزرا بيله يالكىز كندى اوطوردقلى اوطيه اهميت
ويروب مسكنك سائر جهتلرى دائما اهمال ايتىلردر . پادشاهلرك سرايللى مبانى

دینیہ نك عظمت و اہمیتی یانندہ برر قیوم اوطہسی قادار کوچوك و متواضع قالشدرد .
نہ مصر ، نہ آتوریہ ، نہ ایرانك سرایارینی توركلردہ آراملیدرد . عصرلك
بریکدیردیکی بر قاج بنا و بر قاج كوشكدن عبارت اولان طوب قابو سرانی تاریخ
معمارینك یاد ایدہ جکی اك مهم بر سرای اولدینی حالده قیمت تا یخیه و صنعتكا .
وانه سندن باشقا بویوك بر اہمیتی كورولمز .

خصوصی مسكنلر ایسه بر نسلہ بیلہ زور يتشہ جك حالده كرییچ طولہ و یا
صرف اخشا بدن یاییلمش قولوبہ لردن باشقہ برشی دكلدی . بواولركده یالكرز بر و یا
ایکی اوطہسی زینتلی دیگرلری مهمك ایدی .

دنیاہ اہمیت و یرمك دینی برضعفدی . قدیم یونانستانده اولدینی کبی کندیسہ
مكلف اولر ، قوناقلر یابدیرانلر خلقیجہ ہییچ برزمان انی كورولمزدی . حتی
آناطولینك برچوق یرلرنده اولرك بر اوطہسی اتمام ایتہ دن براقق حالا عادتدر .

یونان قدیمده رجال دولت معبدلر ، استاد یونلر ، تربونلر ، محكمہلر ، یوللر کبی
منافع عامہ بی تأمین ایدہ جك بنالر یابدیرہ رق خلقہ خوش كورونمکی نصل ایستلرسہ
توركلردہ دہ پادشاہلردن تا زنکینجہ اصنافہ قادار هر كس ثروتنك بر قسمی بوکبی
مبانی خیریہ صیرف ایله هم ثواب قازانق هم دہ - خاق نظرندہ كندی طنطنہ لی
حیاتلرینك حصولہ كتیرہ جکی غیظ و حدتی اورتمك ایستلردی .

ایشلیدیکی كناہلرك عفوی ایچون بر جامع ، بر سییل انشا ایتك ، مبانی اوقافہ
بر خان ، بر کاربانسرای کبی ایراد علاوه ایتك او زمانك زنکینلرنجہ اك بویوك بر
آمل صیراسنہ كچمشدی . پاره قازانان و كسب ثروت ایدنلرك اك مهم بهانہ لری بو
ایدی . مع مافیہ هر زمان مصادریہ معروض اولان بویوك ثروتلرك صاحبلری ایچون
طالہ لرینك آتیسنی تأمین ایدہ جك یكانہ برچارہ دہ بوپارہ بی بوکبی مبانی خیریہ
حصرا یله اولنك اداره سنی اولاد و اقرباسنہ براققدی . بو صورتلہ وجودہ كلن متولیلكر
سایہ سنده ہییچ اولمزسہ ثروتلرینك بر قسمی غیر قابل مصادره برشكله قونولش
اولیوردی .

تورك معماریسی اتارینك مبذولیتی موجب اولان سیدلردن اك مهمی دہ بودرد .
بروالی و یا بر قوماندانك تعیین اولوندینی یرده کندیسنی خلقہ سود یرمك و یابدینی

حقسزلق ویا ضلعلری اورتمک ایچون ایلك مراجعت ایتدیکی چاره اوراده کندی
نامنه برجامع ، برمسجد ، بر چشمه ویا برحمام انشا ایتدیرمکدی . جامع دیمک
ایسه عین زمانده مدرسه ، کتبخانه ، عمارت ، چشمه سبیل و حمام و بونلرک ایرادینی
تشکیل ایدن مبانی دیمکدی . بوايه او مملکتده درحال بویوک بر فعالیت معماریه
اویاندران بر سائقدی .

بنوع مبانى خيره واجتماعيه دن صكره مملكتك مدافعه سى سائقيه يايلىسى
 لازمك قلعهر ويوللرله ، كوپرلر ، كاربانسرايار كلور . توركلر همان محاربانى
 مملكتلرندن خاجده يامش واوته دنبرى آقينه وكوچكه آليشמש اولدقلرندن فتح ايتدكلرى
 مملكتلرده بولدقلى قلعهر وسورلى اكرثيا تعمير ويا توسيع ايله اكتفا ايتمشلرده
 توركلرك قلعهر وسور انشاسنده بزانس طرز انشا آتى كوربورز .

کوپریلر و کاو بانسرایله کلنجه : اونلرده جامعلر قادار ابدی طایانه حق بر
صورتده یاپیللمشدر . تورک فتح ایتدیکی یرک بر داها ائندن چیقہ بیلہ جکشی
خاطرینه سله کتیرمه مشدر .

بناءً على تورك آثار معماریه سنی تدقیق ایدہ رکن اہمیتی صبراسیلہ اولاً جامعہ
وسکرہ تربہلر، مدرسہلر، خانہلر، عمارتہلر، حماملر، کاروانسرا ایلر ومسکنلری
تدقیق اتہ من لازم کلور.

بوتلرک هر بری پروگرامک احتیاجنه کوره انشاایدلش شیر اولوب هیستکده
مختص اولدینی احتیاج ایله هم اهنک بر شکل و اسلوبی وارددر.

بر جامع ، بر مدرسه یه ؛ بر مدرسه بر خانه ؛ بر خان ، بر حمامه و یا خود بر
بر مزار بر چشمه یه هیچ بر زمان نه شکل ونه تجسیمات Plastipue اعتبار یله بکزد من-
هله مساکن خصوصیتک باشلی باشنه بر اسلوبی وارد ر . بر اوك طاواننده ،
اوجاغنده ، مردیودن طراز اولرنده ، یوک قاپاقلرنده کوزدیکمز اشکال و تزیناتی
نه بر جامعک چینیلرنده ، نه ده بر سبیلک پارمقلقلرنده کوروزر . ایشته تورک
معماریسنی احیا ایدرکن یکی ساققلره کوره وجوده کلمسی ایجاب ایدن اشکال
نئیویه ده ده هر نوع بناتک کندیسنه مخصوص اولان طرز لرینی بیلیمک و اوکا
کوره یرنده قوللانمق ایجاب ایدر .
مجموع اسرار